

מילים יורות

פעילות מס' 19

מטרה

לעורר דיון בסוגיית חופש הביטוי, בדרכים להבעת מחאה ובגבול שבין ביקורת לגיטימית להסתה.

עזרים

עותקים של הקריקטורה שלהלן, ניירות לבנים, מכשירי כתיבה, מגוון מעיתוני השבוע, נספחים (ראו להלן).

אמנה

יומיים לאחר רצח יצחק רבין (6.11.1995) פורסמה הקריקטורה "פארץ". המאמנה מאבדת את הקשר בין מעשה הרצח לבין ההסגה, הניאוף והסיומנים הקשים באזכרה. היום, שנים מספר אחרי הרצח, המסכים הסוליים מאמנה עדיין אקטואליים.

מהלך הפעילות

פתיחה

לברר מהי קריקטורה. אפשר להביא מגוון קריקטורות מן העיתונות ולבחון יחד את המאפיינים שלהן (ראו נספח 1):

- מה תפקידה של הקריקטורה בחברה דמוקרטית?
- האם סוגה עיתונאית זו משפיעה על החברה? (על עיצוב דעות, הבעת ביקורת, הסתה, חופש ביטוי).

במליאה

המנחה יחלק לתלמידים את הקריקטורה. לאחר התבוננות קצרה, בנפרד או בזוגות, יזמין המנחה את התלמידים להביע את דעתם על הקריקטורה ועל המסרים שהיא מעלה:

- מה אתם רואים?
- אילו מחשבות עולות בכם?
- מה מציין האקדח?
- מה מסמל הפה הפתוח?
- מי יורה?
- על מי יורים?
- מה אתם מרגישים? (מה קשה לי? מעורר כעס, פחד או איום?)
- במה הקריקטורה עוסקת?
- מה לדעתכם המסר שהיא מעבירה?
- נסחו כותרת לקריקטורה שבידכם.
- האם הכותרות שהעליתם מתאימות לסיטואציות שונות מחיי היום-יום שלכם?
- הכותרת שניתנה לקריקטורה היא "מילים יורות". האם אתם מסכימים למסר הזה? מדוע?

במהלך הדיון ירשום המנחה בצד אחד של הלוח את כל המילים והתגובות שהעלו התלמידים, למשל: אלימות, חיים ומוות ביד הלשון, אקדח של מילים, רצח, חופש הביטוי, סכנה וכדומה. המנחה יבחר את המושג "חופש הביטוי" ויברר עם התלמידים את משמעותו. התלמידים יעלו ביטויים ומושגים הקשורים למושג, והמנחה ירשום אותם בצדו האחר של הלוח.

- לאחר רישום המושגים יש למקד את הדיון בהבדל שבין שתי הרשימות. אפשר לחזור לקריקטורה ולשאול את הילדים מה הקשר בין המושג "חופש הביטוי" לבין הקריקטורה, ולברר עמם ממה נובע הפער בין המושגים החיוביים שצוינו בנוגע לחופש הביטוי ובין המושגים הקשים שעלו בנוגע לקריקטורה.

מטרת הפיון היא למקד את המושגים של התלמידים לגבי הפק שזין אופש הביטוי לזין הסגף מסוכנה לאסורה.

אמנה

המנחה יספר לתלמידים כי הקריקטורה התפרסמה בעיתון "הארץ" יומיים לאחר רצח ראש הממשלה יצחק רבין (6.11.1995), ויתאר בפניהם את גלי ההסתה והקצנת המחלוקת בתקופה שקדמה לרצח. לאור המידע הזה יוזמנו התלמידים להביע את דעתם על הקשר הופעתה של הקריקטורה: מה לדעתם חשב הקריקטוריסט? למה הוא התכוון? כיצד לדעתכם התקבלה הקריקטורה? מה דעתכם על ההקשר שיצר הקריקטוריסט?

פעילות אישית או בזוגות

- דמיינו כי קריקטורה זו היא חלק מסדרה. ציירו את התמונה שקדמה לה ואת זו שבאה אחריה ותנו כותרת לכל תמונה.
- הציעו קריקטורה שיכולה להוות המשך לקריקטורה הזאת או ציור שיחליף את תמונת האקדח.
- חשוב להדגיש בפני התלמידים כי אין לבחון את היצירה מבחינה אסתטית אלא את הרעיונות שהיא מביעה.

במליאה

אפשר להזמין את התלמידים להציג את עבודותיהם ולנהל דיון על העמדות והמסרים העולים מהן.

שאלות לסיכום

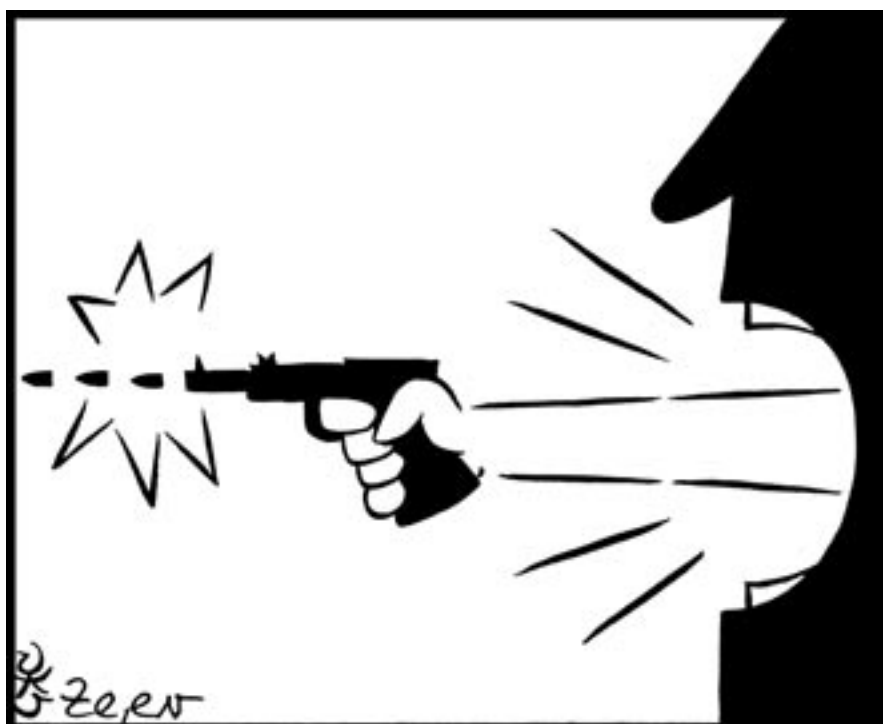
- מה משמעות המסרים היום, שנים מספר אחרי הרצח? האם הם עדיין רלוונטיים?
- האם למדנו או שיינו משהו בעצמנו או בחברה מאז הרצח?
- כיצד אפשר להתמודד עם תגובות או התנהגות אלימה ובלתי לגיטימית? (למשל, לנסח חוקים ודרכי אכיפה).
- נסחו "קווים אדומים" (אסור ומותר) בנושא חופש הביטוי - באילו מקרים הוא מנוצל לרעה (הסתה, רצח אופי, גנאי, דה-לגיטימציה)?
- "חופש הביטוי מהווה את אחת מן החירויות המרכזיות והחשובות בדמוקרטיה ונחשב לאמצעי משמעותי לשמירתה" (מתוך "המשפט הקונסטיטוטיוני של מדינת ישראל", מאת אמנון רובינשטיין, שוקן, 1996). חוו דעתכם על המשפט הזה.

כפאי אהסור נוסאים מהיי התלמידים או מסולם זיג הספר המסוררים מאלוקו קסור ולנסור אנסה כלים הססויים אפטר אונ. מומד אהזיא אכיגה סיגנים מן השלום האחרון ולזאר מאמרים או יביסור שסוגייג אופש הביטוי סולה זמם.

אמנה

הקריקטורה שצייר זאב הופיעה בעיתון "הארץ" ביום 6 בנובמבר 1995

נספחים

נספח 1

מהי קריקטורה?

המילה "קריקטורה" מקורה במונח האיטלקי Caricare שמשמעותו "להעמיס, לגדוש". קריקטורה היא תיאור המעוות את הדמות והמבליט בהגזמה את הסיטואציה, למשל הבלטת איברים בפנים לצורך אפיון מודגש מתוך כוונה אירונית או סאטירית. הקריקטורה היא אמצעי להצגת שאלות חברתיות, מוסריות ומשפטיות. בישראל הקריקטורה מופיעה בעיקר על רקע פוליטי או חברתי והיא נושאת אופי סאטירי חריף. הקריקטוריסט הוא מעין פרשן, ואיורו הוא תגובה והבעת דעה על ענייני השעה. במרבית העיתונים ניתן לה מקום בעמודים המוקדשים למאמרי פרשנות וקביעת עמדה בסוגיות רעיוניות ופוליטיות.

נספח 2

מהו חופש הביטוי?

- זכותו של הפרט להתבטא כרצונו, להשמיע דעות, מחשבות, אמונות ורגשות בלא הגבלות מצד אנשים אחרים או מצד רשויות המדינה.
- זכותו של הציבור לקבל מידע ולשמוע דעות.
- עקרון חופש הביטוי חל לא רק על תוכן הביטוי אלא גם על אופן ההבעה.

נספח 3

קטע מדבריו של יגאל עמיר, רוצח ראש הממשלה, שנאמרו בעת חקירתו והמלמדים על הזיקה שבין האווירה הציבורית לבין מעשה הרצח:

"... ללא פסק הלכה או פסק דין רודף שחלו על רבין מפי מספר רבנים שאני יודע עליהם, הייתי מתקשה לרצות. רצח כזה חייב להיות מגובה. אם לא היה לי גב ולא היו עומדים מאחורי אנשים רבים נוספים, לא הייתי פועל...". (מתוך דו"ח ועדת שמגר, עמ' 89).

נספח 4

בפברואר 1983, בעת הפגנה של תנועת "שלום עכשיו" בעקבות מלחמת לבנון, השליך יונה אברושמי רימון לעבר המפגינים. אמיל גרינצוויג, ממנהיגי התנועה, נהרג. בריאיון שנערך עמו לאחר שנים, בעת שהייתו בכלא, אמר אברושמי כי הימין תקף את השמאל באותה תקופה בכיטייים שונים כגון "סכין בגב האומה", "אשפיסטים" ו"בוגדים". אברושמי טען כי הוא, כמו אחרים, התייחס לדברים אלה בכובד ראש. הוא גרס כי תחושתו הייתה שדברים אלה מעניקים לו גיבוי לפעול כפי שפעל. לדבריו, ידו היא שהשליכה את הרימון, אבל לא מוחו הוא שהעלה את הרעיון.

נספח 5

"חוקים בלבד אינם יכולים להבטיח חופש ביטוי. כדי שכל אדם יוכל להביע את דעותיו ללא עונש, חייבת לשרור רוח של סובלנות באוכלוסייה כולה". (אלברט איינשטיין)

נספח 6

"העיקרון של חופש הביטוי הוא עיקרון הקשור קשר אמיץ עם התהליך הדמוקרטי... הדמוקרטיה מהווה בראש וראשונה משטר של הסכמה - היפוכו של משטר המתקיים בכוח האגרוף; והתהליך הדמוקרטי הוא, אפוא, תהליך של בחירת המטרות המשותפות של העם ודרכי הגשמתן, על ידי ליבון גלוי של הבעיות העומדות על סדר יומה של המדינה והחלפת דעות עליהן בצורה חופשית... " (השופט שמעון אגרנט בפסק הדין בפרשת "קול העם" [1953], פסק דין שקבע את עקרון חופש הביטוי כעיקרון חוקתי של מדינת ישראל).

